

4. Vavina L.S. Osoblyvosti zmistu i struktury suchasnoho pidruchnyka dlya uchniv spetsial'noyi shkoly. // Zb. Naukovykh prats' Problemy suchasnoho pidruchnyka. – K., 1999 – s.165-166.
5. Kravets' N.P. Do pytannya pro pidruchnyky z chytannya dlya dopomizhnoyi shkoly. // Zb. Naukovykh prats' Problemy suchasnoho pidruchnyka. – K. – 1999. – s.163-164.

Чепурная Л.Г. Уовершенствование содержательного наполнения школьных учебников для умственно отсталых учащихся в Украине в период 1991-2005 г.

В статье рассматривается проблема разработки и создания отечественных учебников для обучения учеников с нарушениями умственного развития и обновления их содержания в период с 1991-2005 годы. Проанализованы исследования ученых-дефектологов Украины, которые теоретически обосновали необходимость коррекционного подхода к разработке содержания специальных школьных учебников для умственно отсталых учеников. Сделан психолого-педагогический анализ действующих школьных учебников в Украине и определены подходы к обновлению и усовершенствованию их содержания.

Ключевые слова: дефектология, содержание, школьный учебник, умственно отсталые ученики, психолого-педагогический анализ.

Chepurna L.H. Improvement of the semantic content of school textbooks for mentally retarded students in Ukraine during the period of 1991 -2005.

In this article the problem of development and creation of domestic textbooks for students with intellectual disabilities and update of their content from 1991 through 2005 is considered. The research works of defectologists from Ukraine, who theoretically substantiated the need for corrective approach to the development of special content of school textbooks for mentally retarded students, have been reviewed. Psychological and pedagogical analysis of existing school textbooks in Ukraine has been done and approaches to upgrade and improve their content have been determined.

Keywords: defectology, content, textbooks, mentally retarded students, psychological and pedagogical analysis.

Стаття надійшла до редакції 28.09.2016 р.

Статтю прийнято до друку 26.09.2016 р.

Рецензент: д.п.н, акад. Шеремет М.К.

УДК 376-056.264.091.33:81

Чередніченко Н.В.

ОСОБЛИВОСТІ ОПАНУВАННЯ ОСНОВ ФОНЕТИКИ ТА ГРАФІКИ МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЕВОГО РОЗВИТКУ

У статті висвітлено особливості засвоєння фонетико-графічних умінь молодшими школярами з порушеннями мовленнєвого розвитку. Проаналізовано типологію та механізми фонетико-графічних помилок, яких припускаються учні під час різних видів письма. Відзначено, що основними причинами їх виникнення є порушення слухо-вимовної диференціації фонем в усному мовленні, несформованість звуко-буквених асоціацій, незнання фонетико-графічних правил, а також недостатня автоматизація відповідних навичок.

Наголошується на значущості розділу «Фонетика і графіка» в системі вивчення «Української мови» як шкільного предмету та формуванні навичок грамотного письма у молодших школярів із порушеннями писемного мовлення. Визначено основні орфоепічні та фонетико-графічні уміння, які мають опанувати молодші школярі у початковій школі. Підкреслено важливість проведення своєчасної діагностики відповідних знань, умінь та навичок, а також правильної організації корекційного навчання, спрямованого на опанування учнями початкових знань, умінь та навичок з фонетики та графіки.

Ключові слова: фонетика, графіка, писемне мовлення, фонетико-графічні уміння, дисграфія, фонетико-графічні помилки, орфограма, орфографічна пильність.

На сучасному етапі навчання та виховання дітей особливо гостро постає проблема опанування навичками письма і читання учнями початкових класів як спеціальних, так і масових загальноосвітніх шкіл. Діти, які нездатні до нормального засвоєння читання і письма, з великими труднощами оволодівають ними в процесі тривалого спеціального навчання, хоча встигають з інших предметів. Якщо така дитина своєчасно не отримує корекційної допомоги, її стан ускладнюється різними відхиленнями у формуванні особистості, невротичними порушеннями, що в підлітковому віці може призвести до девіантної поведінки.

За даними О.М. Корнєва, серед учнів початкових класів порушення письма (дисграфія) спостерігається у 6-7 відсотків дітей. За свідченням Т.В. Пічугіної, Л.В.Тенцер, від 7 до 17 відсотків школярів, незалежно від рівня загального інтелектуального розвитку, страждають стійкою неспроможністю опанувати писемне мовлення. Симптоматика дисграфії проявляється у стійких помилках: замінах, пропусках та спотвореннях букв, спотворенні складової структури слова, порушенні злитності написання окремих слів у реченні, аграматизмах на письмі [2].

Труднощі в оволодінні навичкою письма негативно відбиваються на засвоєнні предмету «Українська мова», який є важливою складовою загального змісту початкової освіти. Рідна мова є не лише окремим навчальним предметом, а й основним засобом опанування всіх інших шкільних дисциплін. Основна мета цього курсу полягає у формуванні ключової комунікативної компетентності молодшого школяра, яка виявляється у здатності успішно користуватися всіма видами мовленнєвої діяльності у процесі спілкування, пізнання навколишнього світу, вирішення життєво важливих завдань.

Опанування курсу «Українська мова» у молодших класах розпочинається з розділу «Фонетика і графіка». Його вивчення сприяє закріпленню практичних знань про звукову систему мови, засвоєнню фонетичного принципу письма та опануванню на його основі норм усного і писемного мовлення. У цьому виражається його тісний зв'язок з орфографією.

Успішне опанування орфоепією є основою оволодіння письмом, оскільки під час ознайомлення з правилами фонетики і графіки дитина інтуїтивно, підсвідомо порівнює написання з раніше засвоєним вимовлянням.

Фонетика – звукова система мови як єдність її фізіологічного, акустичного та значеннєвого аспектів. Графіка (від гр. *γραφο* - пишу, малюю) - це розділ науки про українську мову, у якому вивчається сукупність умовних знаків для передачі на письмі усного мовлення.

Українське письмо належить до буквено-звукового типу. Основу графічної системи становлять букви, або літери, які служать для позначення на письмі звуків (фонем). В українській графіці більшість букв однозначні, тобто передають один основний звук (фонему), проте окремі літери передають два звуки, наприклад, буква **щ** передає два звуки [шч]. Використовується також буква, яка не передає звук, а слугує для позначення м'якості приголосних (м'який знак), та надрядковий знак, яким передається розділена, тверда вимова приголосного перед м'яким звуком (апостроф). Взагалі в українській графіці немає спеціальних букв для фіксації на письмі м'яких приголосних. Проте існують спеціальні способи позначення м'якості:

- 1) вживання після букви, яка позначає приголосний, м'якого знака: батько, льон, коваль;
- 2) вживання в аналогічній ситуації букв я, ю, є (у цьому випадку вони позначають голосні звуки і м'якість попереднього приголосного): теля, нюх, синє;
- 3) вживання після літери на позначення приголосного звука букви *і*: літо, ріка, тісто.

Графічний знак «'» (апостроф) використовується для позначення на письмі твердої вимови приголосних звуків перед сполученням [j] з голосними [а], [у], [е], [і] (графічно – я, ю, є, ї) [1].

Вивчення звукової системи мови (фонетики) здійснюється у трьох аспектах:

- Артикуляційний аспект (фізіологічний) – звуки вивчаються як наслідок певних рухів мовних органів. Вони створюються коливаннями повітря та роботою органів артикуляційного апарату.
- Акустичний аспект (фізичний) - передбачає вивчення звуків з погляду їх звучання як явища фізичного. Будь-які два звуки, які різняться за силою, довготою, тембром, є різними звуками.
- Власне мовний, лінгвістичний аспект (значеннєвий) – має на увазі вивчення ролі звукової сторони мови з погляду її смислових функцій. Наприклад, звуки [Н] та [Н'] здатні розрізнявати слова: стан – стань ;звуки А, У, И – розрізняють слова: лак – лук – лик, а також форми слів: книга – книгу – книги.

Різниця між звуками мовлення залежить від того, в якій позиції в слові знаходиться звук (весна-весни; кігті-кіготь); від індивідуальної вимови кожного промовця. Не дивлячись на те, що є різниця у вимові, ми впізнаємо слово з цим звуком у мовленні. У всіх варіантах звучання слова є щось спільне, типове. Цей узагальнений звук і називається *фонемою*.

Фонема – це узагальнений звукотип, який у живому людському мовленні може мати різні варіанти звучання (залежно від позиції та індивідуальних особливостей). Зміни таких фізичних ознак як м'якість, твердість, дзвінкість, глухість є суттєвими для мови. Вони називаються розрізнявальними (диференціальними). Це такі ознаки, які використовуються для розрізнення фонем, вони є головними. Фонема протиставлені одна одній за диференціальними ознаками: дзвінкість – глухість; твердість – м'якість. Такі протиставлення називаються *опозиціями*, а звуки називаються *опозиційними* (це звуки, які близькі за акустико-артикуляційними ознаками). Зміни ж ознак фонем можуть призвести до заміни однієї фонемою іншою (б – п; м' – м; з – с) і як наслідок, неправильне графічне позначення на письмі.

Отже, фонема є мінімальною одиницею звукової будови мови. Найменші одиниці звукової системи мови, які здатні розрізняти слова та їх форми, називаються звуками. Основними функціями фонем є: побутова і розрізнення значущих одиниць мови: морфем, слів, речень.

В українській мові за диференціальними, змісторозрізнявальними ознаками існує 6 голосних і 32 приголосних звука, 33 букви (10 – на позначення голосних, 22 - на позначення приголосних звуків, м'який знак, що не позначає звука).

Вивчення фонетики і графіки сприяє засвоєнню учнями норм усного і писемного мовлення. Засвоїти норми фонетики і графіки української мови, опанувати «фонетичне письмо» означає сформувати в учнів **уміння відображати на письмі фонemi відповідними графемами, враховуючи їхні змісторозрізнявальні ознаки.**

Основними завданнями вивчення основ фонетики та графіки виступають такі:

1. Розвиток звукової культури мовлення учнів, що передбачає удосконалення правильної та виразної вимови слів та речень, умінь розрізняти, виділяти та диференціювати звуки мови на слух та за уявленнями (корекція та розвиток фонематичного сприймання та фонематичних уявлень).
2. Формування і удосконалення прийомів звуко-буквеного аналізу та синтезу.
3. Формування і удосконалення вмінь визначати орфограми на основі виконання звуко-буквеного аналізу (розвиток орфографічної пильності).

Засвоєння основ фонетики і графіки на початковому етапі навчання відбувається в процесі вивчення розділу «Звуки і букви».

Учні 1-2 класів мають набути із цього розділу наступні вміння:

- 1) позначати звуки буквами у тих випадках, коли написання відповідає вимові;
- 2) використовувати **ь** і букви **я, ю, є, і** для позначення м'якості приголосних звуків;
- 3) мати уявлення про те, що слова складаються зі звуків;
- 4) практично ознайомитися зі змісторозрізнявальною роллю звуків;
- 5) набути уявлення про те, що вставка, пропуск, заміна одного зі звуків слова може призвести до появи іншого слова (*сон – слон, танк – так, сини – сіни* та ін.);
- 6) навчитися виділяти послідовний ряд звуків у слові;
- 7) спостерігати за словами з ненаголошеними голосними, в яких вимова не повністю відповідає написанню (*листу – лист, земля – землі*); відпрацювати правильну вимову слів з ненаголошеними голосними [е], [и];
- 8) правильно вимовляти (за зразком учителя), розрізняти на слух дзвінки – глухі, тверді – м'які приголосні звуки; практично засвоїти і вдосконалювати нормативну (неоглушену) вимову дзвінких приголосних у кінці слова і складу: *дуб, сад, сядь, віз, ложка, казка, берізка*; удосконалювати вимову слів з апострофом перед *я, ю, є, і*; записувати слова з апострофом під диктовку та правильно їх читати (твердо вимовляючи приголосні звуки [б], [п], [в], [м], [ф], [р] перед сполученнями [йа], [йу], [йе], [йі]).

У 3-4 класі у розділі «Фонетика і графіка» учні засвоюють: правопис слів з ненаголошеними голосними [е], [и] в корені слова, що перевіряються наголосом; правопис слів з ненаголошеними [е], [и] в корені слова, що не перевіряються наголосом; правопис слів із дзвінками приголосними в кінці слова та в кінці складу перед глухими, написання слів із дзвінками і глухими приголосними, що піддаються уподібненню за дзвінкістю-глухістю, правопис префіксів **роз-, без-, з- (с-)**; вживання апострофа після префіксів на приголосний перед буквами **я, ю, є, і**; правила переносу слів з префіксами та з апострофом після префіксів; подвоєння приголосних на межі префікса і кореня, кореня і суфікса; правило переносу слів з подвоєними буквами; велика буква у власних іменниках; розділові знаки у кінці речень (таб.1) [4].

Таблиця 1

Фонетико-графічні уміння молодших школярів, передбачені програмою з української мови

Орфоепічні уміння	Фонетико-графічні уміння
- мати уявлення про те, що слова складаються зі звуків; - практично ознайомитися зі змісторозрізнявальною функцією звуків;	- позначати звуки буквами у тих випадках, коли написання відповідає вимові; - використовувати ь і букви я, ю, є, і для позначення м'якості приголосних звуків;

- навчитися виділяти послідовний ряд звуків у слові, тобто виконувати повний звуковий аналіз слова; - набути уявлення про те, що додавання, пропуск, заміна одного зі звуків слова може призвести до появи іншого слова - правильно вимовляти (за зразком учителя), розрізняючи на слух дзвінки – глухі, тверді – м'які приголосні звуки; - практично засвоїти і вдосконалювати нормативну (неоглушену) вимову дзвінких приголосних у кінці слова і складу; - навчитися відображати в усному мовленні слова з апострофом (твердо вимовляючи приголосні звуки [б], [п], [в], [м], [ф], [р] перед сполученнями [йа], [йу], [йе], [йі]); - вміти диференціювати твердість - м'якість звуків у словах в усному плані; - спостерігати за словами з ненаголошеними голосними, в яких вимова не завжди відповідає написанню.	- записувати слова з апострофом під диктовку; - записувати слова з дзвінками приголосними в кінці слова та складу перед глухими; - записувати слова з ненаголошеними голосними [е], [и] в корені слова, що не перевіряються і перевіряються наголосом; - вміти позначати власні назви; - правильно позначати інтонаційне оформлення речення, вживаючи відповідні розділові знаки.

Засвоєння молодшими школярами фонетико-графічних умінь надає можливості будувати вивчення лексики і граматики на фонетичній основі і є першим рівнем опанування цілісної структури рідної мови. У цьому виражається її тісний зв'язок з орфографією [3].

Як свідчить аналіз результатів досліджень, проведених психологами, методистами, вчителями, логопедами, молодші школярі з різними вадами мовлення недостатньо підготовлені до оволодіння фонетико-графічними навичками письма, погано засвоюють теоретичний матеріал з розділу «Звуки і букви», що негативно відбивається на грамотності їхніх письмових робіт, обумовлюючи виникнення значної кількості фонетико-графічних та оптико-просторових помилок на письмі. Дослідження стану фонетико-графічної грамотності учнів із порушеннями мовлення, проведені Н.Чередніченко, О.Пелешенко, дозволило визначити, що фонетико-графічні помилки, що зустрічаються у письмових роботах учнів молодших класів із ТПМ, досить різноманітні. Найхарактернішими є такі:

1) заміни та змішування букв, що позначають м'якість приголосних на письмі, особливо голосних другого ряду (ніч –нич, сім – сим, сіль-силі, альбом - алібом, літо – льто, рясно – рісно, співає – співай, опеньки – опенікі, буряк –бур'як, с'яйво – с'яйво, лютий – л'ютий, лутий тощо);

2) пропуск м'якого знаку (день-ден, вісь – віс);

3) пропуски та заміни орфограм «ьо» та «йо»у словах відповідної звукової структури (район – район, сльози – слізи, льон - лон);

Ці 3 групи помилок можуть бути обумовлені декількома причинами: порушенням слухо-вимовної диференціації твердих та м'яких фонем в усному мовленні, несформованістю звуко-буквених асоціацій, а також незнанням способів позначення м'якості приголосних на письмі, недостатньою автоматизацією відповідних навичок;

4) невміння позначити подовження приголосних у словах (життя - житя, знання – знань, обличчя – обличя, осінній - осіній). Грамотне письмо слів із подовженими приголосними передбачає уміння визначити в слові м'які приголосні, почути їх подовжену вимову та правильно позначити її відповідними буквами.

4) неправильне вживання апострофа, що обумовлено нездатністю розрізняти тверду та пом'якшену вимову звуків, відчувати дану орфограму, а також застосовувати відповідне правило під час написання слів.

5) неправильне вживання великої букви для позначення власних назв, що зумовлене порушенням граматичних узагальнень, а також недостатньою автоматизацією відповідних навичок.

б) помилки під час переносу слів з рядка на рядок, без урахування поділу слова на склади (розрив складу, відривання однієї букви від слова (пом-ідор, о-зима, йор-ж). Такі помилки зумовлені порушенням у дітей складового аналізу, а також недостатньою увагою до процесу письма, порушенням самоконтролю.

Серед зазначених помилок переважають пропуски, заміни та змішування фонемографем, що засвідчує недосконалість сформованості у них навичок звуко-буквеного та складового аналізу як розумової дії. Недосконалість фонемного розпізнавання звуків, які є близькими за своїми акустико-артикуляційними ознаками в усному мовленні, утруднює операцію вибору фонем, що стає причиною порушень фонематичних уявлень про звуко-буквений склад слова. У певних фонетичних умовах ці звуки є менш вираженими, кінестетично менш чіткими, що знижує здатність диференціювати їх константні фонетичні якості. Недосконалість слухового контролю та слухової уваги утруднює весь процес письма за фонетичним принципом.

Вагомою причиною незасвоєння фонетико-графічних умінь та навичок та неграмотності учнів виступає порушення у них орфографічної пильності, нездатність бачити в слові орфограму та адекватно використовувати відповідне правило.

Отже, основними причинами фонемо-графічних помилок виступають:

- незнання фонетико-графічних правил;
- відсутність умінь відчувати певну трудність під час написання слів, що керується правилами (орфографічної пильності);
- нездатність порівняти орфоепічну вимову та орфографічне написання слів;
- недостатня автоматизованість фонетико-графічних умінь та навичок;
- порушення дії контролю та самоконтролю на етапі перевірки записаного.

Спостереження вчителів, логопедів, науковців самостійного письма учнів із різними порушеннями мовлення вказують на уповільненість формування фонетико-графічних навичок письма у дітей за існуючими методиками та недостатню їх сформованість на етапі переходу до середньої школи.

Низький рівень сформованості у дітей молодшого шкільного віку із ТПМ фонетико-графічних умінь вимагає від вчителя та логопеда проведення своєчасної діагностики відповідних знань, умінь та навичок, а також правильної організації корекційного навчання, спрямованого на опанування учнями початкових знань, умінь та навичок з фонетики та графіки.

Використана література:

1. Блик О.П. Фонетика. Орфоепія. Графіка. Орфографія: Посібник для вчителів /О.П. Блик/- К.: Радянська школа, 1988.
2. Логопедія: підручник /за ред. М.К.Шеремет. – Вид. 3-тє, перер. Та доповн. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2015. – с. 543 – 576.
3. Методика навчання української мови в початковій школі: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів /за ред. М.С.Вашуленка. – К.: Літера ЛТД, 2012. – 364 с.
4. Програми для загальноосвітньої школи для дітей з тяжкими порушеннями мовлення /за ред. Шеремет М.К. – К., 2005.

References:

1. Blick A.P. Phonetics. Orthoepy. Graphics. Spelling: A Guide for Teachers / A.P. Blick /- Soviet K. : School, 1988.- 112 s.
2. Speech therapy: a textbook / ed. M.K.Sheremet. - Kind. 3rd, Perera. And fulfill. - K. : Publishing House "Word", 2015. - p. 543 - 576.
3. Methods of teaching of the Ukrainian language in elementary school: Textbook for students of higher educational institutions / ed. M.S.Vashulenko. - K. : Letter LTD, 2012. – 364 s.
4. Programs for secondary school for children with severe speech disorders. / ed. Sheremet M.K. - K., 2005. – 117 s.

Чередниченко Н.В. Особенности овладения основами фонетики и графики младшими школьниками с нарушениями речевого развития

В статье освещены особенности усвоения фонетико-графических умений младшими школьниками с нарушениями речевого развития. Проанализирована типология и механизмы фонетико-графических ошибок, допускаемых учениками во время различных видов письма. Отмечено, что основными причинами их возникновения является нарушение слухо-произносительной дифференциации фонем в устной речи, несформированность звуко-буквенных ассоциаций, незнание фонетико-графических правил, а также недостаточная автоматизация соответствующих навыков.

Отмечается значимость раздела «Фонетика и графика» в системе изучения «Украинского языка» как школьного предмета и в формировании навыков грамотного письма у младших школьников с нарушениями письменной речи. Определены основные орфоэпические и фонетико-графические умения, которыми должны овладеть младшие школьники в начальной школе. Подчеркнута важность проведения своевременной диагностики соответствующих знаний, умений и

навыков, а также правильной организации коррекционного обучения, направленного на овладение учащимися начальных знаний, умений и навыков по фонетике и графике.

Ключевые слова: фонетика, графика, письменная речь, фонетико-графические умения, дисграфия, фонетико-графические ошибки, орфограмма, орфографическая зоркість.

Cherednichenko N. Features mastering basics of phonetics and graphics primary school children with impaired speech development

The article tells phonetic features of mastering and graphic skills pupils with impaired speech development. Analyzes the typology and mechanisms phonetic and graphic errors made by the pupils in the different types of writing. It is noted that the main reasons for their occurrence is deaf-spoken differentiation of phonemes in speech, aborted the letter sound associations, phonetic and graphic ignorance rules and the lack of appropriate automation skills.

Emphasized on the significance of the section "Phonetics and graphics" in the system of studying "Ukrainian language" as a school subject and competent in the skills of writing in primary school children with disorders of writing. The main pronouncing phonetic and graphic skills, having pupils learn in elementary school. Emphasized the importance of early diagnosis of relevant knowledge and skills, and proper organization of correctional education aimed at elementary children master the knowledge and skills of phonetics and graphics.

Keywords: phonetics, graphics, writing, phonetic and graphic skills, dysgraphia, phonetic and graphical errors orfohrama, spelling vigilance.

Стаття надійшла до редакції 04.11.2016 р.

Статтю прийнято до друку 04.11. 2016 р.

Рецензент: д.п.н., акад. Шеремет М.К.

УДК: 376.36

Швалюк Т.М.

**ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ЗВ'ЯЗНИХ ВИСЛОВЛЮВАНЬ ТИПУ МІРКУВАННЯ
У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ**

У статті розглядається проблема формування зв'язних висловлювань типу міркування у дітей старшого дошкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення. Представлено аналіз науково-теоретичної, методичної літератури означеної проблеми. Розкрито фізіологічні, психологічні, лінгвістичні, психолінгвістичні засади формування висловлювань типу міркування, визначено і сформульовано основні поняття. Зазначено, що головним показником рівня розвитку дитячого мовлення є вміння будувати речення різної синтаксичної структури. З огляду на це, діти з тяжкими порушеннями мовлення повинні вміти використовувати всі граматичні одиниці – словосполучення та речення рідної мови. Описано основні характерні ознаки тяжких порушень мовлення. Визначено строки появи висловлювань типу міркування в мовленні дітей, труднощі під час їх засвоєння. Представлено передумови та основні напрямки формування означених конструкцій у дітей старшого дошкільного із тяжкими порушеннями мовлення.

Ключові слова: діти старшого дошкільного віку, тяжкі порушення мовлення, висловлювання типу міркування

Мовлення має принципове значення для розвитку мислення і діяльності дитини в цілому (А. Богуш, Л.Виготський, А. Лурія, О. Люблінська, Є. Соботович та інші). Якщо у дитини є тяжке недорозвинення мовлення, це відображається на стані його інтелекту в цілому, що проявляється у невисокому рівні загального розвитку дитини, звуженні світогляду, примітивізмі мислення, зниженні його абстрактно-логічної форми, звуженні обсягу короткочасної і довготривалої вербальної пам'яті. Тяжке недорозвинення мовлення, вимагає від дітей великої напруги розумових сил щодо адаптації до мовної дійсності, призводить до зниження темпів і якостей засвоєння знань [5, с. 3].

А. Богуш, П. Блонський, І. Марченко, Д. Ніколенко, Т. Сак, В. Тарасун, В. Тищенко, Н. Харченко, Н.Чередніченко, Т. Швалюк, М. Шеремет та інші відмічають, що навчання в початкових класах потребує значного напруження мислительної діяльності та розвитку мовлення. Розуміння завдань, відшукування способів їх виконання, володіння основними розумовими діями й операціями – порівнянням, аналізом й синтезом, абстрагуванням і узагальненням, конкретизацією – обов'язкові умови засвоєння знань. Ці якості формуються в тісному зв'язку з розвитком мови і мовлення, особливо внутрішнього. Тому слід дбати про збагачення словника дитини, про формування граматичної сторони мовлення, привчати її будувати речення різного типу, міркувати, робити умовиводи на основі фактів, зосереджуватися на власній розумовій діяльності [2, 3, 5, 6].

Оскільки сучасна школа висуває високі вимоги до навчання дітей, виникає нагальна потреба навчання дітей із тяжкими порушеннями мовлення (надалі ТПМ) зв'язним висловлюванням типу міркування.

У спеціальній літературі *тяжкі порушення мовлення* – це мовленнєві порушення обумовлені різними видами нозологій, що призводять не тільки до стійких розладів всієї мовленнєвої системи загалом (ЗНМ), а й